

צדיקים אשר בקרבה. ואולם מסתמא לא שקטה נפשו כי שמא לא ימצאו צדיקים כלל, וחשב להשיכם בבקר לאותו מקום תפלה ולבקש מחילה גמורה בחסד פשוט, אך לא הספיק באותה עת שכבר עלה קיטור הארץ. ומאותה שעה ואילך קיבל עליו לקבוע מקום – זמן – תפלה חק בל יעבור כדי שלא יהיה עוד כדבר הזה, ותעצר המגפה, ותחשב לו לצדקה (סיום הפסוק בתהלים לגבי פינחס, ורומז לאברהם שכתוב בו 'ויחשבה לו צדקה') וגו' (אות נ).

'אמר רבי חלבו אמר רב הונא: היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי: לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט'. גם זה כהמשך ומענין מאמרו הקודם בדבר קביעת מקום לתפלתו. שעל כן, כיון ש'מקומו' בבית הכנסת ושם בטחונו (כנ"ל 'הו"ל לבטוח בשם ה'), אל יפסיע כמי שחוזר לעירו ולמקומו אלא כמי שמתרחק בהיסוס ממקום מבטחו. אמנם 'למיעל' פי' לבית המדרש – מצוה למירהט אף כשיוצא מבהכנ"ס (כן שמעתי מאבא זלה"ה) דכתיב ונדעה (כהגהת הב"ח) נרדפה לדעת – אף כשבאנו ממקום החיבור והדבקות שבבית הכנסת עדיין יש לנו לרוץ לרדוף ולהוסיף דעת בביהמ"ד מקום תורה שהוא גדול מבית הכנסת, ובגדר חי עולם מול חי שעה.

וכן השבת (שמעין עוה"ב) בזמן היא המנוחה והבסיס, כענין ביהכנ"ס במימד המקום, ומ"מ ירוץ אדם לדבר הלכה אפילו בשבת, כענין יפה שעה בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חי עולם הבא. והתורה בסוד השמיני שלמעלה מן השבע (שם נא).

דף ז

ענינים רמזים פרפראות וציונים

'מנין שהקב"ה מתפלל...'. ע' לקוטי מוהר"ן קה.

'שמעאל בני ברכני'. ע' נפש החיים ריש שער שני; דברי סופרים (לר"צ הכהן) ט; מכתב מאליהו ח"ג עמ' 34 ועמ' 112; עלי שור ח"ב שיז.

זמי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא. כלומר, זמן של כעס. אבל כעס הלא מצינו בכמה מקומות, כמו 'יחר אף ה' וכו' – ועל כך הביא מהברייתא [ולא מהכתוב וא–ל זעם בכל יום] שפירשה 'זכמה זעמו – רגע' (הרא"מ הורביץ).

זכמה זעמו – רגע. צא וראה: כל ההופעות של ראשי תבות בתנ"ך שצירופן 'ר ג ע' – מדברות בענין דברים רעים ופורענות:

ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק (בראשית כו, כ);

ראשית גוים עמלק (במדבר כד, כ);

ואנחנו עשים רעה גדולה על נפשותינו (ירמיהו כו, יט);

ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל (יהזקאל לח, יט);

שנאי טוב ואהבי רע גזלי עורם מעליהם (מיכה ג,ב).

כמו כן יש לציין שכמעט כל ההופעות של תיבת 'רגע' בתנ"ך, קשורות בענין של פורענות, כגון 'ואכלה אותם כרגע'.

ויש להוסיף רמז נאה ולומר שעיקר הזעם הוא על שלש עבירות חמורות, שסימנם רג"ע: רציחה, גלוי עריות, עבודה זרה (מתוך הספר 'נפלאות מתורתך' לר"מ ארן שיחי'. ע"ש בערך 'רגע').

'בהנך תלת שעי קמייטא'. ע"ע במובא בע"ז ד, בענין תפילה בראש השנה באותן שעות.

'ההוא צדיקי דהוה בשבבותיה דר' יהושע בן לוי, הוה קא מצער ליה טובא בקראי... לאו אורח ארעא למעבד הכי... גם ענוש לצדיק לא טוב'. ואם תאמר הלא מצינו בכמה מקומות שחכמים נתנו עיניהם בבני אדם ופגעו בהם על ידי קללה (ע' להלן נו נויר נו שבת קח ב"ב כב ועוד). אכן אם נאמר שכל אלו לא היו אלא דרך תפילה ובקשה, לאחר שהחליטו שחייבים עונש משמים, ניחא.

אך גם אם נפרש אותם מעשים שהיו בדרך קללה [כי תלמיד חכם מותר לו לקלל למען כבוד התורה וכבוד שמים. או משום שב'אינו עושה מעשה עמך' אין איסור קללה], יש לחלק; כאן מדובר על פעולה מסוימת שהיא מובטחת וקבועה מראשית הבריאה, ולכך ההענשה מתייחסת לאדם המעניש שהרי הוא משתמש בכחות הבריאה כדי לענוש. לא כן בשאר קללות שפגיעתן אינה מובטחת, המעשה אינו מיוחס לאדם אלא לב"ד של מעלה [וצריך עיון מדברי התוס' כאן].

ואפשר שיש חילוק בין רשע בעלמא שאינו מצער ת"ח [ואינו מחטיא אחרים], רשע כזה לאו אורח ארעא לבקש שימות אלא יבוא בעל הכרם ויכלה קוציו ממנו, ובין המצער תלמיד חכם ואי אפשר לו להינצל ממנו בידי בית דין, שזה רשאי להתפלל שמשמים יענישוהו. ועדיין צריך עיון בכל זה הרבה (עפ"י קהלות יעקב ב"ק מה,ד).

וע"ע צדקת הצדיק עא – מובא בחלקו להלן י; ושם קעה; נתיבות אור (על הגר"י בלאור. בסוף ספר אור ישראל) דף נט.

'מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו... צדיק וטוב לו – צדיק גמור, צדיק ורע לו – צדיק שאינו גמור, רשע וטוב לו – רשע שאינו גמור...' טעם הדבר, כי צדיק שאינו גמור, עברותיו לא נעשו בכל אבריו מחשבתו וכוונתו, ודין הוא שגם ענשו עליהן יהא בעולם הזה, כאן נמצאת העברה וכאן נמצא עונשה. לא כן הרשע, היות ועבירתו בהכנה יתרה ובכוונה, הריהו 'פורחת לעילא' ועל כן אינו מקבל עונש עבירותיו אלא בעולם הבא, כי שם נמצאו לעומת זאת מעט המצוות שעושה הרשע, אינן נעשות בדחילו ורחימו והרי הן נמצאות בעולם הזה, לא פורחות לעילא, על כן מקבל שכרו תיכף כאן בעולם הזה. לא כן הצדיק, מצוותיו נעשות מתוך אהבה ויראה, ועל כן פורחות לעילא (כמו שאמרו בתיקוני זהר י).

וזהו באור מה שאמרו להלן (בע"ב), רשע בולע צדיק שאינו גמור (עפ"י תורת הרבי ר' זושיא מאניפולי קג).

עוד בענין 'צדיק גמור / שאינו גמור' 'צדיק וטוב לו / ורע לו' – ע' לקוטי אמרים; אמרי פנחס לקוטי הש"ס. בבאור מחלוקת ר' יוסי ור' מאיר, אם הודיע הקב"ה דרכיו למשה רבינו אם לאו – ע' מכתב מאליהו ח"ד עמ' 100.

בענין שאלת צדיק ורע לו – ע': מורה הנבוכים ג, יז כב כג כו; שער הגמול לרמב"ן; חובות הלבבות שער הבטחון ג; שער עבודת האלקים.

וע"ע: אמרי יהודה (מועדים) ח"א דף עו, מהרבי ר' זושא; חפץ חיים עה"ת – כי תשא לג, יג; סדר ליל פסח (לר"א כי טוב) סוף ברכת המזון בשם 'מחזה אברהם'.

לא קשיא, הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אין זו יציאה משורת הדין כי בשורשו של דבר היינו הך, עוון האבות יוצא לפועל במעשי הבנים, וכמו שכתב הרמב"ן על הפסוק 'פן יש בכם שרש פורה ראש ולענה' (צדקת הצדיק פו).
וכן לאידך גיסא, זכות אבות העומדת לבנים, ענינה טבע המוטבע בכך מכה האב – כפי שהאריך בספר מכתב מאלהו ח"א עמ' 10, וכן בשעורי דעת ח"א עמ' 205–203. וע"ע תפארת ישראל למהר"ל לח.

– למדים אנו מכאן כי ביותר צריך האדם לזוהר שלא להכשל באותן עוונות שאביו נכשל בהן, למען לא יזכרו עליו עוונות אבותיו (עפ"י החפץ-חיים עה"ת, כי תשא לד, ז).

ז'הסירותי את כפי וראיתי את אחרי אמר רב חנא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא: מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין. התפלין מרמזים על דביקות וחבור [כמו נפתולי אלקים], היינו שאנו מקושרים בהקב"ה, ואף כי יעבור עלינו מה לא ניפרד ממנו. ותפלין דמארי עלמא כתוב בהן מי גוי גדול – שהש"י משתבח בישראל שהם מתקשרים בו, וגם הש"י נקשר בהם ואף כי יחטאו לא יהא ניתק מהם אהבתו.

וראית את אחרי, ופני לא יראו – הש"י הראה למשה את כל הנעשה מן העבר, אבל את ההוה לא הראה לו, כי כל קבלות הענשין נאמרו על ידו, ולכן לא היה אפשר להראות לו ההוה, כיצד שלימותו עם ישראל בהוה (עפ"י מי השלוח תשא. וע' גם נועם אלימלך סוף קרח).

כדברים הללו הביא ר"צ הכהן זצ"ל בשמו: 'שמעתי כי וראיתי את אחורי' היינו שאחר המעשה יכול להשיג מה היתה כוונת הש"י באותה מעשה בכל פעולה וענין ההוה בעולם, אבל 'פני' היינו קודם המעשה, זה לא נגלה גם למשרע"ה מה היה רצון הש"י באותה מעשה...'. וכיו"ב מובא במכתב מאלהו ח"ג עמ' 244.

(ע"ב) 'מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון'. 'הנה שם הבריאה הוא אלקים, כמו שנאמר בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. אלקים הוא בעל הכחות וממנו לא יבצר שום דבר; כל יכול וכל פועל. מהי משמעותו של שם אדנ"י? הוא מסמן בעלות – הקב"ה הוא בעל ואדון העולם, במובן משפטי-הלכתי. אנחנו רכושו ועבדיו, פשוט ממונו. הנפש, כחות הנפש, עצמה של מציאותנו, שייכים לו, בבחינת לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה, ואנו רק שומרים על הרכוש שהפקיד בידינו. זהו יסוד מוצק ביהדות. ברכות הנהנין, חובת צדקה, דיני ממונות רבים מושתתים על רעיון זה. זהו שגילה אברהם אבינו לעולם, ועל ידי גילוי זה נולדה מצות גמילות חסדים. אדנות זו נקראת מלכות שמים, שהכל שייך לקב"ה כמלך, וההכרה בה מהווה קבלתה...'. (מתוך 'שעורים לזכר א"מ ז"ל' ח"ב עמ' קעח).
ע' בתוס' להלן מט. שאמירת 'אלקי אברהם' היינו הזכרת מלכות, משום שאברהם קראו לקב"ה אדון.

זהאר פניך על מקדשך השמש למען אדנ-י למען אברהם שקראך אדון. לכך תלה הזכות באברהם, כי הוא שהאיר את העולם והוציאו משממונו בכך שגילה שיש אדון לבירה והמליכו על העולם (עתוס' להלן מ: ד"ה אמר; מט. ד"ה ברוך), אף אתה האר פניך על מקדשך השמש בזכותו, מדה כנגד מדה (מרי"ג).

– אמר הרבי מלובלין ז"ל: אף על פי שבית המקדש שמם, יכול כחו של אברהם אבינו להאיר.
(אמרי אמת ח"א קלט, א)

'... ויצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות' –

'דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות, ריבה לפניו תפלות ותהלות מכל אשר היו לפניו, וערך שלחן התפלה לכל באי עולם, וכיון שבא דוד באת תפלה לעולם, כי הוא החזיק יסודותיה והדריך בה לכל הבריות, ולימד דעת את העם איך יתנהגו בתפלה ובתחנה לפני אדון הכל'.

(מתוך 'כד הקמח' לרבנו בחיי, ערך תפילה)

'כיון שאמר לו הקב"ה הנני מביא עליך רעה מביתך היה עצב, אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חיים עלי, כיון דחזא דאבשלום הוא – שמח'. אף על פי שהושוה לכאורה לעבד המורד ברבו, כדלהלן (י.), שעל כן נסמכה פרשת אבשלום לגוג ומגוג, ע"ש, מכל מקום באמת לאמיתה יש חילוק ביניהם שהבן באמת אינו יכול למרוד באביו עד גמירא, שהרי עצם מעצמיו הוא ממש ו'בתוך ביתו' הוא, ועל כן במוקדם או במאוחר יתגלו ויפיעו בו רחמי בן על אביו כמים הפנים לפנים, וכמו שנתגלה זה באבשלום במה שלא קיבל עצת אחיתופל כפי הנראה משום שידע כי נכונה היא להרוג את דוד, אלא עצת חושי שנותן לאביו מפלט, ועי"ז גרם לעצמו שלבסוף נהרג בעולם הזה, אך על ידי כך (ומסתמא בטענות אלו) נתעצם עליו דוד והעלהו מזו' מדורי גיהנם והכניסו לחיי עולם הבא (בניגוד לאחיתופל שאין לו חלק לעוה"ב). ולכך שמח כי ודאי חיים עלי שלא כעבד (גוג ומגוג, כדלהלן י ע"א) או ממזר דלא חיים (בדרך טובים).

'ואיבעית אימא הא הוא במילי דשמיא, ולא קשיא, הא ברשע שהשעה משחקת לו הא ברשע שאין השעה משחקת לו... ואב"א שעה משחקת לו שאני' – יש להבין מה מוסיף תירוץ זה על הקודם.

ויש לפרש בפשוטו, שה'איבעית אימא' מתייחס לשאלה האחרונה, 'וכי רשע בולע צדיק', ולא מתייחס לשאלה הקודמת (מרי"ג). עוד יש מקום לומר שהתירוץ הראשון מחלק בין שני סוגי אנשים, אחד שמזלו שפר עליו ומצליח בקביעות והיינו 'רשע שהשעה משחקת לו', ואחד ברשע שאין לו הצלחה מיוחדת. ואילו לפי התירוץ האחרון מותר להתגרות באדם רשע, אפילו בזה שבדרך כלל דרכו צלחה, מלבד בשעת הצלחתו ממש.

ובספר נפש חיה (לר"ר מרגליות. או"ח קנו, כד) פרש את התירוץ האחרון: שהשעה משחקת לצדיק. רצה לומר: צדיק אשר השעה משחקת לו, מותר לו להתגרות ברשע, גם כשהשעה משחקת לו.

ויש להעיר על פירוש זה מדברי רבי צדוק הכהן ז"ל שאצל צדיקים לעולם לא נקטו רז"ל לשון 'השעה משחקת' אלא 'השעה עומדת' ולהפך ברשעים (ונתאמת בבדיקת מחשב).
וע"ע בפירוש הרי"ף בעין יעקב.

'גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו...'

'ואין חכם מגיע להוראה עד שישמש את רבו ארבעים שנה, רק אחרי שמוש שאינו פוסק של למוד ומשא ומתן עם הרב בעניני התורה דרישה וחקירה לכל תהלוכות הרב ומנהגיו בתורה ובחיים (הלא גם שיחת חולין שלו צריכה למוד, ושמושה של שירות פשוטה לרב כיציקת מים, גדולה היא מלמודה) במשך ארבעים שנה – רק אז עומד על דעת רבו וראוי להורות.

כי כדי להורות דעת תורה צריך שסברתו תקבל שפע אך ורק ממקור התורה, וזה אפשר רק בשמוש ודבקות לרב עד עמידה על דעתו, שגם הוא קבל מרבו הקודם לו, עד הרב שקבל תורה מסיני (זהו ענין הסמיכה, שהיתה נהוגה בישראל). רק באופן כזה קולט לתוך שכלו סגולות השכל התורני וקונה לו המשך מסורת הדעת. ובא לכלל אחד דעה עם משה רבינו ע"ה. רק אז יוכל לסמוך... וגדלות חכמים נמדדת אפוא לא רק בחכמה, שהיא 'סברת טעמי המשנה', כי אם גם במנין שנים ששמשו תלמידי חכמים יותר (ריטב"א ע"ז ז. ובפירוש הראב"ד עדיות א,ה...) – כי כל מה שמרבה בשמוש, קולט יותר את סגולות השכל התורני, וכל שתרכיבה לו הסגולות הוא גדול ביותר' (מתוך לקט שיחות מוסר לגרי"א שר, ח"ב עמ' שלב).

– ובכל דור ודור חייב אדם לשמש ת"ח ולקבל עליו רב, ואל יאמר לנפשו אילו היו רבותינו שמדורות עברו חיים עמנו כיום הזה, הייתי הולך אצלם בלבב שלם, אבל בדור זה דור יתום אל מי אפנה ומי יורה דעה לי – חס מלומר כן שהרי הכתוב מכחישו שנאמר ובאת אל... ואל השפט אשר יהיה בימים ההם – אין לך אלא שופט שבימך... ואין הכוונה בזה שצריך להשמע לגדולי דורו בליית ברירה מפני שגדולי הדורות הקודמים אינם, אלא למדונו חז"ל שאת כל ההשפעה יכול אדם לקבל אך ורק מרבותיו שלו, מגדולי דורו דוקא... (מתוך 'שיחות מוסר' לגר"ח שמואלביץ – יט תשל"א. ע"ש. וע"ע בהרחבה דברים חוצבים – במאמרים י לה תשל"ב, ב תשל"ג).

– 'בל ישלה אדם בדורנו לחשוב כי לפנימיות התורה או אפילו לדרך-לימוד אמיתית או לדרך-עבודה אמיתית יוכל להגיע בלי שימוש! אם בדורות הקדמונים העמידו כל ההצלחה בתורה על שימושה דוקא, בדורנו על אחת כמה וכמה, אשר השכל האמיתי חלש, השגיאות מרובות וידיעת התורה מועטת! תלמיד שלא שימש כל צרכו, אפילו יהיה ראש ישיבה ופוסק הלכות – בר סמכא בתורה לעולם לא יהיה! וכשהתלמיד המשמש את רבו מגיע לבגרות בתורה והוא נושא ונותן בה כראוי, ואף יהיה תלמיד המחכים את רבו – כמה אהבת בקורת דרושה לו להציע חדושי רבו ולהתכונן לבטל דבריו ודרך-מחשבתו בפני דעת רבו!

מאידך, גם החיקוי העיור הוא חסרון בשימוש תלמידי חכמים. השימוש חייב להרבות דעת ולא למעטה, וחיקוי נובע מעניות הדעת! כי יסוד השימוש הוא לא לוותר בשום אופן על הבנה ישרה, וכל אשר התלמיד מרבה לשמש את רבו הוא מרבה דעת, מתחזק בשכלו, ומתלבנת גישתו העצמאית להבנת התורה! (מתוך עלי שור ח"א עמ' עו).

– היינו, התפלה שאדם מתפלל על כל מעשה מצוה שיצליח, זהו גדול מהמעשה עצמו. וזה פירוש אשר יצק מים על ידי אליהו, שהיה מתפלל שאליהו יצליח ולכן השימוש גדול מהלמוד, כי הלמוד הוא בגבול ואילו התשוקה והתפלה הוא להש"י שהוא בלתי גבול (מי השלוח ח"ב וישלח. וכענין הזה שם בח"א ס"פ בראשית, ובצדקת הצדיק קפד).

ובספר רסיסי לילה (נב ד"ה ובקריעת): 'ושמעתי, דהלימוד הרי יש לו גבול עד כמה הוא משיג, אבל השימוש הוא החשק והאהבה שיש למשמש שמחמתו הוא משמש ומשתדל להקים דגל התורה – זה אין לו גבול, כי הוא אינו משיג עצמות דברי תורה המתגלה לחכמים רק חומד וכוסף לדברי תורה היינו לשורש התורה כולה, ולכך מצד השימוש יש גם כן בכללו כח של שער החמשים הנעלים...!'